

ORHAN PAMUK

Noptile ciumei

Traducere din limba turcă
și note de Luminița Munteanu

POLIROM
2024

Mai-marii feluritelor comunități, farmaciștii, consulii, militarii veniți de la cazarmă, valiul, cu toții erau convinși, ba chiar afirmau deschis că molima se răspândise simțitor în cartierele musulmane aflate pe dealurile ce se întindeau din vestul portului până către partea de sus a urbei și că, pentru a o împiedica să se extindă și mai rapid, era nevoie ca mahalalele Germe, Çite și Kadirler să fie izolate printr-un cordon sanitar. În mahalalele cu pricina ajunseseră să moară zilnic câte patru-cinci oameni, însă persoanele posibil contaminate continuau să circule liber prin oraș.

O altă chestiune asupra căreia toată lumea era de acord și despre care discutaseră între ei în șoaptă înainte de a începe ședința Comitetului de Carantină se referea la dimensiunea politică a crimei căreia îi căzuse victimă Bonkowski Pașa. Cei mai mulți dintre cei prezenți *insinuau* acest lucru, dar nimeni nu arăta cu degetul și nu acuza pe față. Doar Monsieur Andon, consulul Franței, le spusese celorlalți consuli, funcționari și preoți, în timp ce așteptau cu toții să înceapă ședința, că la mijloc se afla o ofensivă a habotnicilor turbați împotriva științei, a medicinei și a Occidentului. Consulul Franței adăugase, ostentativ, că dacă valiul n-avea să-i descopere și să-i dea în vileag în cel mai scurt timp pe făptașii acelei crime și pe cei aflați în spatele lor, întârzierea aceasta ar fi trebuit să fie tălmăcită ca un soi de sfidare la adresa voinței statelor europene.

Ministerul Otoman al Sănătății, cu sediul la Istanbul, le comunicase în noaptea aceea membrilor Comitetului de Carantină, printr-o depeșă, deciziile punctuale pe care se impunea să le adopte. Acele măsuri, care se schimbau de la o zi la alta și cărora li se adăuga mereu o alta nouă, le erau transmise celor de la Istanbul, tot prin telegraf, de Organizația Internațională pentru Carantină. Comitetului îi revenea sarcina de a adapta măsurile respective la condițiile de pe insulă, de a le anunța oficial și de a le pune în aplicare.

S-a decis ca toate cursurile să fie suspendate în școli. Această măsură nici măcar n-a suscitât controverse. Cele mai multe dintre familii nici nu-și mai trimiteau, de fapt, copiii la școală. Prin curțile ori grădinile școlilor nu mai hălăduiau decât odraslele fără căpătâi ale unor familii nefericite și delăsătoare. Deciziile privitoare la instituțiile oficiale care urmau să-și continue

activitatea și la cele care urmau să și-o reducă au fost lăsate, în schimb, pe seama serviciilor respective și a directorilor lor. S-a decis ca, începând din dimineața celei de-a treia zile de la data desfășurării ședinței, să fie instituită carantina pe toate vasele care veneau de la Alexandria, de pe coastele Africii de Nord, dinspre Canalul Suez, dinspre celelalte insule din jur și din Orient. Toți pasagerii de pe navele în cauză, care urmau să fie socotite „integral contaminate”, aveau să fie ținuți în carantină vreme de cinci zile înainte de a putea păși pe insulă. S-a decis, totodată, ca și navele care aveau să părăsească insula să treacă printr-o carantină de cinci zile.

Enumerarea și apoi validarea articolelor a căror introducere și comercializare pe insulă erau interzise au durat foarte mult (la fel se întâmplase și în cazul listei cu interdicțiile pe timp de holeră). Frangouli, consulul Germaniei, care era scump la vorbă, a spus:

— Pașă, lista asta e lungă cât o zi de post! S-ar zice că cu cât o să interzicem mai multe produse, cu atât o să sfârșească mai repede molima!

Valiul a ridicat o clipă din sprâncene, simțind că, la fel ca foarte mulți burocrati și oameni de stat, membrii Comitetului încercau o anumită satisfacție când se mai interzicea câte ceva.

— Fiți fără grijă, Frangouli Efendi! a spus el. Când o să scoatem un anunț cu privire la interdicții și o să-l atârnam prin toate ungherele orașului, oamenii se vor speria atât de tare, încât nu va mai fi nevoie de soldați ori de jandarmi ca să-i silim să le respecte!

Decizia ca toți cei decedați să fie înmormântați, după tratamentul cu lapte de var, pe spezele primăriei a generat dispute. Bătrânul medic grec Tasos Bey a explicat că aplicarea unei astfel de hotărâri avea să se arate dificilă mai ales în cazul musulmanilor habotnici, sărmani, că urmau să se iște scandaluri și că era preferabil ca pe străzile locuite de ei să fie trimiși, spre a-i însoți pe medicii musulmani, nu atât paznici din instituțiile de carantină ale statului, cât soldați din cazarma Mingerului. În felul acesta a venit vorba pentru prima oară despre eventualitatea de a solicita sprijinul militarilor spre a-i proteja pe medici. Valiul era convins că autoritățile statului, care nu erau în stare să dezinfecteze o casă contaminată și n-aveau

forța necesară pentru a trata cadavrele cu var, n-aveau să poată pună stavilă molimei, dar n-a scos o vorbă despre asta.

S-a ajuns astfel la decizia ca lucrurile celor morți de pe urma molimei să fie dezinfectate neîntârziat, așa cum cereau mai-marii de la Istanbul. Prețul sublimatului care avea să fie folosit în cursul procedurii de dezinfecție avea să fie comunicat de primărie și nu putea să constituie prilej de speculă la bursa neagră. Celorlalți locuitori le era interzis să atingă lucrurile celor care-și dăduseră sufletul, să le ia, să le folosească, să le vândă, după cum le era oprit și să pătrundă în casele în care se înregistraseră decese fără a avea aprobarea agenților sanitari și fără dezinfectarea prealabilă a acestora. Toate dughenele cu vechituri aveau să fie dezinfectate și urma să li se pună lacătul la uși.

Consulii ori medicii mai sceptici, dar și mai obosiți întrebau dacă existau suficienți pompieri și angajați ai statului, dar și destul dezinfectant și destul lizol pentru a putea ieși la liman, dar valiul le dicta deja secretarilor deciziile pe care le luaseră, fără a pleca prea mult urechea la obiecții. S-a mai decis să fie încurajată vânătoria de rozătoare, să fie aduse de la Izmir, Salonic și Istanbul curse și otravă de șobolani, iar primăria să plătească câte șase *kuruş*-i pentru fiecare hoit de guzgan care avea să-i fie adus de oameni.

Observând privirile îndoite ale unora dintre membrii Comitetului de Carantină, doctorul Nuri a spus:

— Aceasta este prima acțiune care se cere a fi întreprinsă pentru a opri circulația șobolanilor dintr-un loc în altul.

A explicat apoi în amănunt că, în India, boala avansase nu atât cu viteza cu care gonea, alarmată, populația către zonele interioare ale țării, cât cu viteza cu care se răspândeau șobolanii dintr-un sat în altul. În regiunile în care exista cale ferată, șobolanii și puricii pe care-i purtau aceștia cu ei ajungeau în trenuri și, astfel, răspândeau boala mult mai rapid decât prin alte părți. Acolo unde populația adopta un comportament responsabil, ținându-se departe de rozătoare și luptând împotriva lor alături de personalul primăriei, ca și acolo unde navele erau curățate de guzgani, ciuma se răspândea mai lent și, în cele din urmă, dispărea.

Doctorul Nuri le-a mai amintit celor de față și un alt adevăr: bacteria care pricinuia ciuma fusese descoperită, numai că nu exista încă un vaccin eficient împotriva acesteia. În cursul aceluși an, bolnavilor de ciumă internați prin spitalele din Bombay le fusese administrat, în diverse concentrații, un ser care conținea germeni patogeni, dar acesta nu determinase vreo ameliorare notabilă a stării celor care contractaseră maldia. Altfel spus, persoana care se molipsea fie supraviețuia (unii dintre cei contaminați nici măcar nu se îmbolnăveau), fie murea în răstimp de cinci zile, în funcție de robustețea constituției sale. În plus, se mai întâmpla uneori, chiar dacă rar, ca boala să se transmită, în unele locuri în care nu existau șobolani, de la om la om, prin salivă, flegmă sau sânge. Situația aceasta confuză, înfricoșătoare, dar și inexistența vreunui remediu eficient împotriva bolii îi obligase chiar și pe cei mai moderni, mai învățați medici specializați în carantină să apeleze la lazaretele de modă veche, inventate cu patru sute de ani în urmă de venețieni, la spații de carantinare pe care otomanii le numeau „locuri de refugiu“, la izolatoare și la alte mijloace de protecție moștenite din tată-n fiu. Tocmai din acest motiv, englezii se foloseau de ele la Bombay, impunându-le cu forța armelor, deși la Londra declarau că izolarea și cordoanele sanitare erau „inutile“.

Constatând că cei prezenți erau nelămuriți, doctorul Nuri a încercat să le ofere un exemplu mai palpabil. Chiar în acele clipe, valiul dezinfecă, folosindu-se de un vechi instrument pentru fumigații, o scrisoare pe care un amploaiat o adusese cu puțin timp în urmă de la Poștă. Când ustensila aceea, care circulase până atunci din mână în mână, a ajuns în fața sa, doctorul Nuri a luat-o și a dat impresia că se folosea de ea. Cumpăraseră, cu ani în urmă, o variantă ceva mai rafinată a aceluși obiect de la vestita Galerie Colbert din Paris.

— Uitați, a spus el, și eu dezinfectez uneori prin fumigații documentele care-mi parvin prin poștă, ziarele, monedele. La ultima conferință privitoare la carantină de la Veneția s-a ajuns însă la concluzia că nu este nevoie să dezinfecăm ori să tratăm cu soluții dezinfectante hârtiile, scrisorile, cărțile, chiar dacă acestea provin din zone în care bântuie boala. Cu toate acestea însă, nu le spun pacienților, oamenilor disperați care

așteaptă prin curțile spitalelor ori celor care au nevoie de o speranță că fumigația nu folosește la nimic! V-aș ruga să n-o faceți nici dumneavoastră, domnilor! Dacă o să le spuneți așa, nu le va mai păsa nici de dezinfectare! („Oamenii aceștia nu cred decât în hârtii cu rugăciuni, în talismane!”, a spus cineva cu voce scăzută, în franceză.)

Doctorul Nuri le-a relatat apoi povestea șocantă a unui medic din Hong Kong, pentru a atrage atenția asupra incertitudinii înfricoșătoare în care se zbătea medicina în acea privință: pentru a arăta cât de convins era că ciuma nu se răspândea decât prin intermediul șobolanilor și al puricilor și că nu exista o altă cale de contaminare, un medic chinez de la Spitalul Tung Wah din Hong Kong se culcase peste noapte într-un salon în care se aflau niște bolnavi de ciumă, afirmând că spitalul în care lucra el era „curat”, și murise de ciumă în trei zile, deși prin preajmă nu exista nici urmă de șobolani ori de purici.

Doctorul Nuri a observat apoi că istoria depănată de el provocase teamă și disperare.

— După părerea mea, nu folosește la nimic să cufundăm monedele în apă îndoită cu oțet, a spus el. În Hong Kong însă unii dintre medici obișnuiau, se pare, să-și umezească buricele degetelor cu oțet înainte de a lua pulsul pacienților. Aceste măsuri nu sunt chiar pe de-a-ntregul inutile și le inspiră nădejde deopotrivă medicilor și pacienților. Într-un loc în care nu mai există speranță, nu puteți nici să puneți în aplicare interdicțiile, nici să prelungiți carantina, căci nu aveți cum să convingeți populația că interdicțiile sunt utile, oricâte batalioane ați aduce. Carantina înseamnă să educi populația în pofida sa și să-i transmiți abilitatea de a se proteja singură!

— Vreți să spuneți că nu e deloc nevoie de militari?! a spus consulul Germaniei în bătaie de joc. Poate oare o nație fără militari să asculte ce i se spune?!

— Populația n-o să se supună restricțiilor dacă n-o să se teamă de militari! a spus și consulul Franței. Indivizii ăștia nu doar că n-au să respecte interdicțiile ori cordoanele sanitare, ci au să-i mai și atace pe medicii creștini care vor trece pe străzile din mahalale ca Çite, Germe și Kadirler – asta dacă medicilor cu pricina n-o să le dea prin minte să-și tăinuiască gențile! Ați avut mare dreptate să-l vârâți pe Ramiz la zdup! Nici să nu-l mai scoateți vreodată de acolo!

Valiul i-a rugat pe consuli să nu cultive idei preconcepute cu privire la vreun așezământ sufit, la vreo comunitate religioasă ori la vreo persoană oarecare (a spus „idei preconcepute“ în limba franceză), după care a precizat că nu era cazul să se alerteze nimeni și că urmau să fie luate toate măsurile socotite necesare.

— În cazul acesta, intrările și ieșirile din cartierele Kadirler, Çite și Germe trebuie oprite cât mai curând posibil! a spus consulul Franței. Unii dintre oamenii aceia, proveniți din case în care s-au înregistrat decese, se vântură fără sfială printre ceilalți, pe bulevardul Hamidiye, pe pod, prin târg, prin prăvălii, prin port, purtând veșmintele morților. Dacă nu se instituie imediat un cordon sanitar, într-o săptămână n-o să mai rămână niciun suflet de pe insulă care să nu se fi molipsit de ciumă!

— Poate că deja ne-am și molipsit cu toții! a spus preotul Stavrakis, după care și-a făcut cruce și a prins să se roage.

— Șeicul Hamdullah nu împarte talismane și hârtii cu rugăciuni de binecuvântare și nu-i însemnează pe bieții bolnavi cu formule magice pictate pe mâini ori pe piept, așa cum fac unii hogi panglicari, de faptul acesta suntem siguri! a spus valiul.

Afirmația valiului potrivit căreia îl controla pe Șeic, precum și faptul că le împărtășise acea taină celor prezenți i-au mai domolit o vreme pe consuli. Când s-a reluat discuția, valiul a spus:

— Veți vedea că mâine, când vor fi anunțate interdicțiile, populația se va supune de bunăvoie deciziilor noastre, a spus valiul. Ieri au murit șase persoane, dintre care cinci musulmani și un grec. Această cifră se va reduce însă ca urmare a hotărârilor adoptate de noi. La fel s-a întâmplat și la Izmir.

— Dar ce se va întâmpla dacă populația nu se va conforma acestor decizii, dacă nu se va supune, pașă? Oare soldații vor trage în oameni, așa cum au tras și în hagioi? a întrebat consulul Franței.

Valiul le-a dezvăluit atunci cu sinceră amărăciune, trecând încet, cu gesturi măsurate, mesajul pe care îl primise cu puțin timp în urmă prin trâmba de fum (de fapt, și-ar fi dorit să le tănuiască trista veste):